

RAYMOND WILLIAMS IN TEORIJA O TELEVIZIJI

Raymond Williams (1921–1988) je splošno znan kot eden najplivnejših britanskih družboslovcev v tem stoletju. Kot izrazit levičar (med drugim je leta 1968 uredil **May Day Manifesto** /Prvomajski manifest/, politični dokument, ki je poskusil združiti v skupno fronto Bitansko socialistično levico od levih laburistov do pisanega spektra nove levice) je bil z britanskim marksizmom, zlasti novolevičarskim, vseskozi v teoretskem dialogu. Njegovo empiricistično branje Marxa je poudarjalo formacijsko in transformacijsko vlogo kulture (v širokem pomenu celote institucij, tehnoloških form in ideoloških form, ne le vrednot) v zgodovinskem razvoju. Empiricistična omejenost njegovih teoretskih izhodišč in nekatere druge simplifikacije, zlasti zvajanje ideoloških vzgibov družbenih sprememb na eksplicitne in neposredne intence vladajočih, pa so v njegovem delu kompenzirane z razsežnim prikazom zgodovinskega razvoja knjige, tiska in RTV kot tehnoloških in institucionalnih form, skozi katere je kultura ne le izražala družbena hotenja, pač pa tudi dejavno in temeljito spreminjala družbena hotenja vse do njenih korenin. Tak Williamsov pristop je zaradi natančnosti njegovih analiz omajal tehnološki determinizem vulgarnih razlag pojavov, kakršni so tisk, knjiga, časopisi, „masovni mediji“ ipd., raziskovanju teh področij v Britaniji pa je omogočil zelo ploden razvoj ob navezavi na subtilnejše teorije kulture, izhajajoče iz analiz ideologije in teorij subjekta, razvitih v Franciji (najprej preko Barthesa, potem Althusserja in Foucaulta, potem pa seveda Lacana).

Williams (Valičan po rodu) je postal teoritik in zgodovinar kulture šele potem, ko se je ob delu izobrazil v učitelja, in ob tem, ko je ves čas pisal tudi romane, drame, radijske in televizijske igre, gledališke in televizijske kritike. Njegova natisnjena dela tako poleg petih romanov, pa številnih dram ter iger za radiotelevizijo zajemajo vrsto spisov o drami in romanu (najbolj znana med njimi je nemara knjiga **Drama from Ibsen to Eliot** /Drama od Ibsena do Eliota/ iz 1954. leta), monografijo o **Orwellu, Marxism and Literature** /Marksizem in literatura/, kjer je najsplošneje pojasnjeno njegovo razumevanje marksizma, in vrsto del iz zgodovine kulture: **Culture and Society** /Kultura in družba od 1780 do 1950/, 1958; **The Long Revolution** /Dolga revolucija/, 1961; **Communications** /Komunikacije/, 1966; **The Country and the City** /Mesto in dežela/, 1973; **Television: Technology and Cultural Form** /Televizija kot tehnologija in kulturna forma/, 1974; **Keywords** /Vodilne besede/, 1975;

Towards 2000 /Letu 2000 naproti/, 1983. Vodilna nit njegovih teoretskih del je prehod iz predindustrijske v industrijsko družbo z gledišča komunikacijskih razmerij (ne kratko malo s stališča produkcijskih razmerij).

Williamsov prispevek k obravnavi televizije (razen navedenih del velja omejiti še zbornik **Raymond Williams on Television** /R.W. o TV/, ki je izšel lani v redakciji A. O'Connorja in zajema njegove krajše članke o TV, zlasti vsakomesečne TV kritike, ki jih je v letih med 1968 in 1972 objavljaval **the Listener**) sodi torej v kontekst rekonstrukcije globalne zgodovinske spremembe. Posreči se mu, da zgodovinski nastanek radia in televizije pojasni v kompleksnosti, kjer je tehnološki determinizem naddoločen z družbenimi intencami. Taka pojasnitev se po pravici utegne zdeti dvoumna, saj je blizu redukciji vzrokov za zgodovinske spremembe na zavestni namen nosilcev spremembe, iskanje vzrokov pojavom v pojavih pred njimi pa se navsezadnje izteče v tautologijo, da dogodki povzročajo dogodke. Vendar bi bila obsodba prehitra, saj Williams dokaže radikalno razliko med zgodovinskim časom znanstvenih in potem tehnoloških raziskav komunikacije na daleč, in časom vzpostavitve RTV/**broadcasting**/kot sektorjem kapitalistične ekonomije s specifičnim razmerjem do države in ekonomije in z vnaprej determiniranim poljem možnosti vzpostavitve specifičnih kulturnih form radia in televizije. Pri analizi kulturnih form izhaja Williams iz gledalske izkušnje in opušča tradicionalni pristop **communication research**, za katerega je publikum neznanca, zgolj statistično določljivi in nikoli neposredno dostopni korelati televizijskega sporočila, ki mu TV v svojem imenu, v imenu sponzorjev in države s pomočjo statistike, sociologije in psihologije nenehno pošilja neizčrpano vprašanje: **»Che vuol?«**

Prav tu, v banalnem razmerju med dispozitivom TV in gledalcem, razmerju, ki poraja neizčrpanost tega vprašanja, pa je oprijemališče za teorijo o televiziji.

JOŽE VOGRINC

TELEVIZIJA KOT TEHNOLOGIJA IN KULTURNA OBLIKA*

(TEHNOLOGIJA IN DRUŽBA)

Pogosto rečemo, da je televizija spremenila naš svet. Prav tako ljudje velikokrat pravijo, da je ta ali ona nova tehnologija (parni stroj, avtomobil, atomska bomba) ustvarila – ‚povzročila‘ – nov svet, novo družbo, novo zgodovinsko stopnjo. Večinoma vemo, kaj takšni stavki na splošno pomenijo. Vendar je glavna težava morda prav v tem, da smo se v svojih najobičajnejših razgovorih tako navadili teh splošnih izjav, da lahko spregledamo njihove posebne pomene.

V vsaki takšni izjavi so namreč nekatere od najtežjih in najmanj pojasnjenih zgodovinskih in filozofskih vprašanj. Vendar pa izjave teh vprašanj ne zastavljajo, ponavadi jih v resnici prikrivajo. Tako velikokrat razgreto razpravljamo o tem ali onem ‚učinku‘ televizije, o vrstah družbenega obnašanja ter o kulturnih in psiholoških pogojih, do katerih je ‚privedla‘ televizija, ne da bi se nam zdelo potrebno vprašati, ali je smiselno katerokoli tehnologijo opisati kot vzrok, oziroma – če o njej razmišljamo kot o vzroku – kakšen je ta vzrok in v kakšnih zvezah je z drugimi vrstami vzrokov. Najnatančnejša in najrazsodnejša partikularna raziskava o ‚učinkih‘ lahko ostane na površini, če zanemarimo razumevanje vzrokov in učinkov (na primer med tehnologijo in družbo, tehnologijo in kulturo, tehnologijo in psihologijo), ki tvorijo osnovo naših vprašanj in lahko mnogokrat določajo naše odgovore.

Seveda je mogoče reči, da so ta temeljna vprašanja mnogo pretežka; da so v resnici težka, postane kmalu jasno vsakomur, ki jim hoče priti do dna. Za odgovore nanje bi lahko porabili vse življenje; toda tukaj in zdaj, v družbi, v kateri je televizija pomembna, je potrebno opraviti neodložljivo praktično delo: izvesti ankete, opraviti raziskave – še posebno ankete in raziskave, ki jih znamo narediti. To je privlačno položaj; v družbi, kot je naša, ima to prednost, da velja za praktičnega, tako da ga je mogoče podpirati in financirati. Nasprotno pa so drugačna vprašanja videti le teoretična in abstraktna.

Vendar so vsa vprašanja o vzrokih in učinkih, na primer med tehnologijo in družbo, zelo praktična. V nobenem posebnem primeru v resnici ne vemo – dokler ne pričnemo odgovarjati nanje – ali govorimo na primer o tehnologiji ali o uporabah tehnolo-

* Odlolek je prevod 1. poglavja (The Technology and the Society) iz knjige **Television. Technology and Cultural Form**. (Fontana, 1974).

gije, o nujnih ustanovah ali o posebnih in zamenljivih ustanovah, o vsebini ali o obliki. To ni le stvar intelektualne negotovosti; je stvar družbene prakse. Če je tehnologija vzrok, lahko v najboljšem primeru modificiramo njene učinke ali se jih trudimo nadzorovati. In če je uporabljena tehnologija učink: na katere druge vrste vzrokov in druge vrste dejanj naj bi se sklicevali in nanje navezovali naše izkušnje o njenih uporabah? To niso abstraktna vprašanja. Tvorijo vedno pomembnejši del naših družbenih in kulturnih razmišljanj; v praksi se o njih nenehno odloča z resničnimi in dejavnimi odločitvami.

S temi problemi v mislih bom skušal analizirati televizijo kot posebno kulturno tehnologijo in si kritično ogledati njen razvoj, njene ustanove, oblike in učinke. V pričujočem eseju bom začel z analizo pod tremi naslovi: (a) inačice vzrokov in učinkov v tehnologiji in družbi; (b) družbena zgodovina televizije kot tehnologije; (c) družbena zgodovina uporab televizijske tehnologije.

Inačice vzrokov in učinkov v tehnologiji in družbi

Začnemo lahko s tem, da si ponovno ogledamo splošno trditev, da je televizija spremenila naš svet. Vredno je zabeležiti nekatere različne stvari, ki naj bi jih takšna izjava predstavljala. Na primer:

1. Iznajdba televizije je rezultat znanstvenih in tehničnih raziskav. Kot medij informiranja in zabave je imela takšen vpliv, da je spremenila vse predhodne medije informiranja in zabave.
2. Iznajdba televizije je rezultat znanstvenih in tehničnih raziskav. Kot medij družbenega občevarjanja je imela takšen vpliv, da je spremenila mnoge naše ustanove in oblike družbenih odnosov.
3. Iznajdba televizije je rezultat znanstvenih in tehničnih raziskav. Njene inherentne lastnosti elektronskega medija so spremenile naše temeljno dojetanje resničnosti, zatorej tudi naše medsebojne odnose in odnose s svetom.
4. Iznajdba televizije je rezultat znanstvenih in tehničnih raziskav. Kot vpliven medij občevarjanja in zabave je skupaj z drugimi dejavniki – na primer z zelo povečano fizično mobilnostjo, ki je sama rezultat drugih novo odkritih tehnologij – zavzela svoje mesto pri spreminjanju obsega in oblike naših družb.
5. Iznajdba televizije je rezultat znanstvenih in tehničnih raziskav; razvila se je kot medij zabave in informiranja. Imela je nepredvidene posledice ne le na druge medije zabave in informiranja, ki jim je zmanjšala obstojnost in pomen, temveč tudi na nekatere osrednje procese v družinskem, kulturnem in družbenem življenju.
6. Televizijo, ki so jo kot možnost odkrili z znanstvenimi in tehničnimi raziskavami, so izbrali za razvijanje in investiranje

vanjo zato, da bi zadovoljili potrebe nove družbe, posebno pri zagotavljanju poenotene zabave in pri poenotenem oblikovanju mnenj in načinov obnašanja.

7. Televizijo, ki so jo kot možnost odkrili z znanstvenimi in tehničnimi raziskavami, so kot novo in dobičkonosno obliko gospodinjstva izbrali za promoviranje in investiranje vanjo; je torej eden od značilnih 'aparatur za dom'.
8. Dostopnost televizije je rezultat znanstvenih in tehničnih raziskav; po svojem značaju in uporabi je izkoriščala in poudarjala elemente nedejavnosti ter kulturne in psihološke šibkosti, ki so bili v ljudeh vedno skriti, televizija pa jih je sedaj organizirala in pričela predstavljati.
9. Dostopnost televizije je rezultat znanstvenih in tehničnih raziskav; po svojem značaju in uporabi je služila potrebam nove obsežne in kompleksne, a atomizirane družbe, hkrati pa jih tudi izkoriščala.

To so le nekatere od možnih razlag preproste skope izjave, da je televizija spremenila naš svet. Mnenja mnogih ljudi so mešanica iniačice dejansko izključujočih se mnenj, v nekaterih primerih pa prihaja do neizogibnega prekrivanja. Vendar pa lahko razlikujemo dve široki skupini mnenj.

V prvi – od 1 do 5 – je tehnologija dejansko naključna. Mimo popolnoma notranjega razvoja tehnologije ni nobenega razloga, da je do določene iznajdbe prišlo. Podobno so torej tudi njene posledice v pravem pomenu naključne, saj izhajajo neposredno iz same tehnologije. Če televizije ne bi iznašli, bi se glasila ta razlaga, se nekateri točno določeni družbeni in kulturni dogodki ne bi pripetili. V drugi – od 6 do 9 – je televizija dejansko spet tehnološko naključje, a njen pomen je v načinih njene uporabe, za katere velja, da so simptomatični za en del družbe ali za nekatere lastnosti človeške narave, ki so določene z nečim drugim. Če televizije ne bi iznašli, se glasi ta razlaga, da bi nas kljub temu manipulirali ali brezskrbno zabavali, le na kak drugačen način in morda manj intenzivno.

Pri vseh inačicah posameznih interpretacij in poudarkov tvorita ti dve skupini mnenj osnovo ogromne večine tako poklicnih kot tudi amaterskih pogledov na učinke televizije. To, kar imata skupnega, je temeljna oblika izjave: 'Televizija je spremenila naš svet'.

Potrebno pa je opraviti še nadaljnje teoretsko razlikovanje. Prva skupina zgoraj opisanih mnenj je vsaj njenim nasprotnikom običajno poznana kot *tehnološki determinizem*. To je neznansko vpliven in sedaj v veliki meri pravoveren pogled na naravo družbenih sprememb. V bistvu notranji preces raziskav in razvoja je razvil nove tehnologije, ki nato določajo pogoje družbenih sprememb in napredka. Sam napredek je zgodovina teh iznajdb, ki so 'ustvarile sodobni svet'. Učinki tehnologij, ali posredni, predvideni ali nepredvideni, tvorijo preostali del zgodovine bodisi neposredni del zgodovine. Parni stroj, avtomobil, televizija in atomska

bomba so *ustvarili* sodobnega človeka in sodobne pogoje.

Druga skupina mnenj se zdi manj deterministična. Televizija je, tako kot vsaka druga tehnologija, postala dostopna kot element ali medij v procesu spreminjanja, ki se v vsakem primeru dogaja oziroma se bo dogodil. Različno od čistega tehnološkega determinizma poudarja ta pogled druge vzročne dejavnike družbenih sprememb. Upošteva torej posamezne tehnologije ali skupine tehnologij kot *simptome* za drugačne vrste sprememb. Lahko bi torej rekli, da je katerakoli posamezna tehnologija nekakšen stranski proizvod družbenega procesa, določena z nečim drugim. Učinkovita postane le v primeru, ko je uporabljena za namene, ki so že vsebovani v tem znanem družbenem procesu.

Razprava o teh dveh splošnih stališčih zavzema večji del našega razmišljanja o tehnologiji in družbi. To je resna razprava in vsaka stran ima resne argumente. Toda konec koncev je sterilna, saj je vsako stališče na svoj način odmisliło tehnologijo od družbe. *Tehnološki determinizem* glede na raziskovanje in razvoj kot na zadevo, ki se generira sama; v nekakšni neodvisni sferi naj bi izumljali nove tehnologije, te pa bi nato ustvarjale nove družbe ali nove življenjske pogoje. Vidik *simptomatične tehnologije* podobno predpostavlja, da se raziskovanje in razvoj generirajo sami, toda nekako bolj obrobno; kar se odkrije na obrobju, se prevzame in uporabi.

Vidimo torej lahko, da sta obe razumevanji odvisni od osamitve tehnologije. Ta je bodisi samostojno delujoča sila, ki ustvarja nove načine življenja, bodisi samostojno delujoča sila, ki zagotavlja surovine za nove načine življenja. V sodobni družbeni misli so ta stališča tako trdno zakoreninjena, da je zelo težko razmišljati mimo njih. Večina zgodovin tehnologije, podobno kot večina zgodovin znanstvenih odkritij, je napisanih iz teh predpostavk. Sklicevanje na 'dejstva' v nasprotju s to ali ono interpretacijo je zelo težavno preprosto zaradi tega, ker so zgodovine ponavadi hote ali nehote napisane zato, da ponazorijo predpostavke – bodisi eksplicitno s priključeno interpretacijo posledic, ali pogosteje implicitno na tak način, da se zgodovina tehnologije ali znanstvenega razvoja ponuja kot zgodovina sama po sebi. To lahko razumemo kot stvar specializacije ali poudarka, toda tedaj nujno vključuje le notranje namene in kriterije.

Spreminjanje teh poudarkov bi zahtevalo dolgotrajen intelektualen napor mnogih. Toda v posebnem primeru televizije bi bilo mogoče ponuditi drugačno vrsto interpretacije, ki bi nam na bolj radikalen način omogočila uvideti ne le njeno zgodovino, temveč tudi njene uporabe. Takšna interpretacija bi se razlikovala od tehnološkega determinizma v tem, da bi procesu raziskovanja in razvoja vrnila *namen*. To pomeni, da bi v tehnologiji videli nekaj, kar je treba odkrivati in razvijati z določenimi nameni in postopki, ki smo jih domislili pred tem. Hkrati bi se interpretacija razlikovala od razumevanja

tehnologije kot simptomatične v tem, da bi namene in postopke videla kot *neposredne*: kot znane družbene potrebe, namene in postopke, pri katerih tehnologija ni obrobna, temveč osrednja stvar.

Družbena zgodovina televizije kot tehnologije

Iznajdba televizije ni bil enkratni dogodek ali zaporedje dogodkov. Odvisna je bila od množice iznajdb in izboljšav na področju elektrike, telegrafije, fotografije in filma ter radia. Mogoče je reči, da se je kot specifičen cilj tehnologije izoblikovala v obdobju med 1875 in 1890, nato pa se po krajšem zastoju razvila kot specifičen tehnološki projekt med 1920 in prvimi javnimi televizijskimi sistemi v tridesetih letih. Vendar so bili posamezni deli njene realizacije na vsaki od teh stopenj odvisni od iznajdb, ki so bile v prvi vrsti ustvarjene z drugačnimi cilji.

Do zgodnjega devetnajstega stoletja je bilo preučevanje na področju elektrike, ki so jo kot pojav poznali že dolgo, predvsem filozofsko: preučevanje osupljivega naravnega pojava. Tehnologija, ki je bila povezana s temi raziskavami, je bila zaradi jasnejšega proučevanja usmerjena predvsem k osamitvi in koncentraciji tega pojava. Proti koncu osemnajstega stoletja je prišlo do uporab, ki so se tipično navezovala na druge znane naravne pojave (streljavi). Sledilo je ključno prehodno obdobje med 1800 in 1831 s paleto iznajdb, od Voltove baterije do Faradayevega prikaza elektromagnetne indukcije, ki je hitro privedla do proizvodnje generatorjev. V tem lahko po pravici odkrivamo zgodovino znanosti, pomembno pa je, da to ključno obdobje napredka sovpadla s pomembno stopnjo razvoja industrijske proizvodnje. Prednosti električne energije so bile tesno povezane z novimi industrijskimi potrebami: mobilnost in prenos lokacij energetskih virov ter fleksibilno hitro in nadzorovano pretvarjanje električnega toka. Parni stroj je bil zelo primeren za tekstilno industrijo, pri kateri se je proizvodnja odvijala na posameznih strnjjenih območjih. Razsežnejšega razvoja – tako v fizičnem smislu kot v kompleksnosti raznovrstnih delnih stopkov (na primer načrtovanje in realizacija zahtevnejših industrij) – bi se lahko lotili tudi z drugimi energetskimi viri, toda v celoti ga je bilo mogoče uresničiti le z elektriko. Na ravni primarne proizvodnje je obstajala zelo kompleksna medsebojna povezanost med novimi potrebami ter med novimi odkritji novih uporabnih industrij (galvaniziranje) in novih družbenih potreb, ki so bile povezane z industrijskim razvojem (javna razsvetljava domov). Od 1830 do obsežne proizvodnje energije v osemdesetih letih devetnajstega stoletja se je ohranjala ta prepletenost potreb ter iznajdb in njihove uporabe.

Razvoj telegrafije je bil preprostejši. Že dolgo so uporabljali posredovanje sporočil s svetlobnimi signali in podobnimi primarnimi pripomočki. V razvoju pomorstva in vojne mornarice je bil v šestnajstem in sedemnajstem stoletju vpeljan enoten si-

stem sporočanja z zastavicami. Med Napoleonovimi vojnami opazimo znaten razvoj kopenske telegrafije s pomočjo signalizacijskih postaj, kar se je deloma ohranilo tudi po koncu vojn. Električna telegrafija kot tehnični sistem se je kot ideja pojavila že leta 1753, v začetku devetnajstega stoletja pa je bila na več koncih prikazana njena dejanska raba. Angleškemu izumitelju je vojaško pomorsko poveljstvo leta 1816 povedalo, da za iznajdbo ni zainteresirano. Zanimivo je, da je potrebo po izpopolnitvi telegrafije jasno izpostavil razvoj železnic, ki je bil posledica razvoja industrijskega sistema in s tem povezane rasti mest. Celota tehničnih možnosti je bila povezana v operativen sistem od 1837 dalje. V petdesetih in šestdesetih letih devetnajstega stoletja je razvoj mednarodne trgovine in transporta povzročil hitro razširitev sistema, vključno s kablom preko Atlantika. V sedemnajstih letih je bil vzpostavljen splošen sistem električne telegrafije, v istem desetletju pa so pričeli načrtovano razvijati tudi telefonski sistem. V fotografiji se je ideja svetlobnega zapisa porodila (med drugimi) Wedgwoodu in Davyju leta 1802, *camera obscura* pa je že obstajala. Tehnične rešitve najprej niso bile usmerjene k projekciji podobe, temveč k njeni zamrznitvi; s tem so se ukvarjali med leti 1816 (Niepce) in 1839 (Daguerre), poleg tega pa tudi z izboljšanjem snemalnih priprav. Poklicno in nato amatersko fotografstvo se je hitro razmahnilo, v razvijajočem se časopisnem tisku pa je prišlo do reprodukcije in nato še do prenosa. Misel o 'fotografirani resničnosti' – še zmerom bolj za spomin kot za opazovanje – se je udomačila do osemdesetih let devetnajstega stoletja.

Podobno se je razvijala ideja o premikajočih se slikah. Čarobna svetilka (projekcija podob s pomočjo projektorja) je bila poznana od sedemnajstega stoletja, leta 1736 pa je pridobila preprosto gibanje (ena podoba preko druge). Najkasneje 1826 se je začel razvoj mehanskih kinematografskih pripomočkov, na primer kolesa življenja, ki so se navezali na čarobno svetilko. Učinek vztrajnosti v človeškem vidu – to pomeni naša sposobnost, da ohranimo 'spomin' na podobo v intervalu do naslednje podobe in tako omogočimo sekvenco, sestavljeno iz hitro sledečih si enot – je poznan že iz klasičnih časov. Vrsti kamer, ki fotografirajo stopnje neke sekvence, so sledile (Marey, 1882) kamere z večjimi posnetki. Friese-Greene in Edison sta raziskovala snemalno in projekcijsko tehniko, celuloval je nadomestil papirnate kolote. V devetdesetih letih devetnajstega stoletja so v Franciji, Ameriki in Angliji priredili prve javne filmske predstave.

Televizija je bila kot ideja povezana z velikim številom teh procesov. V njenih najzgodnejših stopnjah jo je težko ločiti od foto-telegrafije. Leta 1842 je Bain predstavil napravo za prenos slike po električnih žicah; 1847 je Bakewell prikazal kopirni telegraf; 1862 je Caselli po žicah prenesel slike na precejšnje razdalje. Leta 1873 je May pri delu na terminalu atlantskega brzojava preučeval selen (ki ga je 1817 izločil Berzelius, uporabljali pa so ga za upore) in njegovo občutljivost na svetlobo. Zaradi obstoječih potreb so po najrazličnejših poteh iskali načine prenosa mirujočih in premikajočih se podob, in jih v znatni meri tudi odkrili. Četudi se omejimo, je spisek dolg: Careyev električno oko leta 1875; Nipkowov sistem skaniranja 1884; Elsterjeve in Geitelove fotoelektrične celice 1890; Braunova katodna

cev 1897; Rosingov katodni sprejemnik 1907; Campbell Swintonov prototip elektronske kamere 1911. Za celotno obdobje je očitno dvoje: nakazoval se je televizijski sistem in dejavno so iskali sredstva zanj, hkrati pa je družba – v primerjavi s proizvodnjo elektrike in električno telegrafijo – le malo investirala v povezovanje tega razpršenega dela. Res je, da so pred 1914 obstajale tehnične prepreke – rečemo lahko, da sta bila termionski ventil in večstopnjski ojačevalac nujno potrebna, a ju še niso iznašli. Vendar pa je mogoče temeljno razliko med različnimi področji uporabne tehnologije opredeliti s pojmi družbenih razsežnosti: na ekonomski ravni so bili novi sistemi proizvodnje ter poslovne ali transportne komunikacije že vzpostavljeni, novi sistemi družbene komunikacije pa ne. Ko so se razvili filmi, je bila njihova uporaba narobu uveljavljenih družbenih oblik, na sejmiščnih odrih, dokler se njihov uspeh ni kapitaliziral v priznani obliki, v filmskem gledališču (kinodvorani).

Znanstveni in tehnični razvoj radia, ki je dosegel svoje pomembne stopnje v obdobju med 1885 in 1911, je bil v obstoječem družbenem sistemu najprej zasnovan kot izpopolnjena oblika telegrafije. Uporaba radia kot pomensko nove družbene oblike pripada obdobju neposredno po prvi svetovni vojni, ko se je družbena situacija spremenila. Značilno je, da se je istočasno končal tudi zastoj v tehničnem razvoju televizije. Leta 1923 je Zworykin uvedel elektronsko kamero. V začetku dvajsetih let sta Baird in Jenkins v medsebojnem tekmovanju raziskovala sisteme mehanskega skaniranja. Od 1925 se je stopnja napredka kvalitativno spremenila zaradi pomembnih tehničnih novosti, pa tudi zaradi uvedbe zvočnih oddajnih (broadcasting) sistemov, ki so služili kot model. Leta 1927 je Bellov sistem predstavil žični prenos preko radijske zveze, s tem pa je predzgodovina te oblike videti končana. Med sistemi – posebno med sistemi mehanskega in elektronskega skaniranja – je obstajala velika tekmovalnost in še zmeraj poteka burna polemika o prednostih in o tem, kaj prinašajo. Toda to je značilno za fazo, ko razvoj tehnologije preide na stopnjo nove družbene oblike.

Najzanimivejše je, da so bili v fazi splošnih družbenih sprememb ti sistemi mobilnosti in prenosa v proizvodnji in komunikacijah – bodisi v mehanskem in električnem transportu, ali v telegrafiji, fotografiji, filmu, radiu in televiziji – hkrati vzpodbudna in odgovor. Čeprav so nekatera predeloma znanstvena in tehnična odkritja opravili osamljeni posamezniki brez vsake podpore, je v družbi, ki jo je na najbolj splošni ravni označevala mobilnost in širjenje obsega organizacij, obstajala odločilna skladnost izbranih poudarkov in namenov: oblike rasti, ki so s sabo prinesle takojšnje in dolgoročne probleme operativne komunikacije. V mnogih različnih državah in navidez neodvisno so bile to hkrati izolirane in tehnično določene potrebe. Še posebej značilno za komunikacijske

sredna prioriteta razraščajočega se trgovinskega, v nekaterih obdobjih pa tudi vojaškega sistema, je vodila k temu, da so bile potrebe opredeljene glede na te sisteme. Cilji in v skladu s tem tehnologije za njihovo doseganje so učinkovali v strukturah teh sistemov: posredovanje potrebnih posebnih sporočil ali ohranjanje stika in nadzora. V tej fazi so moderno električno tehnologijo torej uporabljali zlasti na medosebni ravni strokovnjaki in operativci znotraj posameznih zakoličenih struktur med seboj. To značilnost lahko najbolje izpostavimo tako, da jo primerjamo z električno tehnologijo druge faze, ki se je upravičeno in nazorno imenovala *oddajanje* (broadcasting). Tehnologijo posebnih sporočil določenim osebam je – sicer razmeroma pozno – nadomestila tehnologija raznovrstnih sporočil splošnemu občinstvu.

Toda če hočemo razumeti ta razvoj, se moramo ozreti na širši komunikacijski sistem. Resnična osnova tega sistema je obstajala še pred tehnološkimi dosežki. Nekdaj je imela in še danes ima vsaka družbena skupina svoje glavno in dejansko prevladujoče območje družbenega komuniciranja: ustno sporočanje. Poleg tega so obstajale in še danes obstajajo posebne ustanove za tovrstno komunikacijo, ki vključujejo oz. predpostavljajo družbeno poučevanje in nadzorovanje: cerkve, šole, zborovanja in razglasi, navodila na delovnih mestih. Vse to se je prepletalo z oblikami komunikacije v družini.

Kakšne so bile torej nove potrebe, ki so pripeljale do razvoja nove tehnologije družbenega komuniciranja? Razvoj tiska nam priskrbi dokaz za našo prvo trditev. To je bil odziv na razvoj razširjenega družbenega, gospodarskega in političnega sistema ter hkrati odziv na krizo tega sistema. Centralizacija politične moči je privedla do potrebe, da se za sporočila iz tega centra poleg uradnih odprejo še drugi kanali. Prvi časopisi so bili kombinacija tovrstnih sporočil (politične in družbene informacije) in posebnih sporočil (mali oglasi in splošne poslovne novice) razraščajočega se trgovinskega sistema. V Britaniji so se glavne tvorne stopnje razvoja tiska odvile v obdobjih kriz: državljanska vojna in Commonwealth, ko je bila določena oblika časopisa; industrijska revolucija, ko so bile druga za drugo vzpostavljene nove oblike popularnega žurnalizma; velike vojne v dvajsetem stoletju, ko je časopis postal univerzalna družbena oblika. Komunikacijski sistem za posredovanje preprostih ukazov je že obstajal. Za posredovanje ideologije so služile posebno tradicionalne ustanove. Toda za posredovanje novic in splošnih podatkov – celoten proces usmerjanja, napovedovanja in sprotnega obveščanja, ki ga je predstavljal do popolnosti razvit tisk – je obstajala očitna potreba po novi obliki, ki je večinoma tradicionalne šolske in cerkvene ustanove niso mogle zadovoljiti. In če so krize splošnih sprememb izzvale veliko metro strahu in nasprotovanju, je ta fleksibilna in tekmovalna oblika zadovoljila novo vrsto družbenih potreb. Ostrejši kot je bil boj – v kampanjah za pridobivanje volilcev in potem pri tekmovalstvu za glasove – za delež pri odločanju in nadzoru, bolj je tisk postajal ne le nov komunikacijski sistem, ampak v bistvu nova družbena ustanova.

To si lahko razlagamo kot odziv na politično potrebo in politično krizo, in prav gotovo se nismo zmotili. Mogoče pa je prepoznati še širšo družbeno potrebo in družbeno krizo. V spreminjajoči se družbi, še posebno po

sisteme je, da so bili vsi predvideni – ne na utopičen, temveč na tehničen način – še predno so odkrili in izpopolnili temeljne sestavne dele razvitega sistema. To nikakor ni zgodovina komunikacijskih sistemov, ki ustvarjajo novo družbo ali nove družbene okoliščine. Odločilne in zgodnejše spremembe industrijske proizvodnje ter njene nove družbene oblike, ki so zrasle iz dolge zgodovine akumulacije kapitala in uspešnih tehničnih izboljšav, so ustvarile nove potrebe in hkrati nove možnosti, komunikacijski sistemi s televizijo vred pa so bili njihov nujni (intrinsic) rezultat.

Družbena zgodovina uporab televizijske tehnologije

Nikoli ne moremo z gotovostjo reči, da bo v moderni družbi za vsako izraženo družbeno potrebo odkrita ustrezná tehnologija. Deloma zato, ker so nekatere realne potrebe kateregakoli posebnega obdobja zunaj dometa obstoječega ali predvidljivega znanstvenega in tehničnega znanja. V še večji meri pa zato, ker ključno vprašanje tehnološkega odziva na potrebo ni toliko vprašanje potrebe same, kot vprašanje njene položaja v obstoječi družbeni formaciji. Potreba, ki sovпада s prioriteta mi skupin, ki dejansko odločajo, bo očitno hitreje pritegnila finančne investicije in uradno dovoljenje, soglasje ali spodbudo, od česar je odvisno, ali bo nova tehnologija (ne pa zgolj že obstoječe tehnične naprave) funkcionirala. To je jasno vidno v razvoju glavnih vej industrijske proizvodnje in, značilno, v vojaški tehnologiji. Družbena zgodovina komunikacijske tehnologije se zanimivo razlikuje od obeh omenjenih; pomembno je, da skušamo odkriti resnične dejavnike tega razlikovanja.

Problem si moramo ogledati na več različnih ravneh. Najširše gledano obstaja med novo vrsto povečane, mobilne in kompleksne družbe ter med razvojem moderne komunikacijske tehnologije dejavno razmerje. Na eni ravni lahko to razmerje vidimo kot vzročno, in sicer neposredno. Glavne spodbude za izboljšave v komunikacijski tehnologiji so v prvi fazi izšle iz problemov pri komuniciranju in nadzorovanju v pomnoženih vojaških in trgovskih dejavnostih, in sicer neposredno, izhajajoč iz dejavnikov naraščajoče oddaljenosti in obsega, ter posredno, kot dejavnik v razvoju transportne tehnologije – ki je iz očitnih razlogov predstavljal glavni neposredni izziv. Telegrafija in telefonija, pa tudi radio v svojih začetnih fazah, so bili torej sekundarni dejavniki primarnega komunikacijskega sistema, ki je neposredno zadovoljeval potrebe vzpostavljenega in razvijajočega se vojaškega in trgovskega sistema. V celotnem devetnajstem in še v začetku dvajsetega stoletja je bil to določujoč vzorec. Toda iz celote sprememb so vznikala nova družbena in politična razmerja in potrebe. Res je, da je zaradi posebne in prevladujoče interpretacije teh sprememb najprej veljalo, da je potrebno to celoto izpopolniti na področju *operacionalne* komunikacije. Nepo-

industrijski revoluciji, so postali problemi družbene perspektive in družbene orientacije bolj žgoči. Intenzivno so se razvijali novi odnosi med ljudmi ter med ljudmi in stvarmi; še posebno na tem področju so imele tradicionalne ustanove, na primer cerkve in šole ali pa ustaljena skupnost in ohranjajoča se družina, zelo malo besede. Seveda se je mnogo govorilo, toda iz izhodišč, opredeljenih v stari družbeni obliki. Na mnogo načinov in zaradi številnih različnih spodbud, od radovednosti do strahu, so postajale nove informacije in nove vrste usmeritev močno potrebne: v resnici bolj potrebne, kot bi lahko veljalo za katerokoli ozko usmerjeno politično, vojaško ali trgovsko informacijo. Poudarjena zavest o mobilnosti in spremembi – ne le abstraktno, temveč kot doživeta izkušnja – je tako v praksi in kasneje v teoriji privedla do temeljne redefinicije funkcije in procesa družbene komunikacije. To, kar se najočitneje kaže pri tisku, je vidno tudi v razvoju fotografije in filma. Fotografija je na nek način popularna razširitev portreta – za prepoznavanje in za spomin. Toda v obdobju velike mobilnosti, z novimi ločevanji družin ter z notranjimi in zunanji migracijami, je postala bolj splošno potrebna kot oblika vzdrževanja določenih osebnih stikov na razdaljo in skozi čas. Še več, v spremenjajočih se odnosih do fizičnega sveta je fotografija kot predmet postala oblika fotografije predmetov: trenutki osamitve in omrtvitve v življenjski naglici sprememb; nato pa – v svoji tehnični razširitvi na gibanje – sredstvo za nov način opazovanja in analiziranja samega gibanja: dinamična oblika, v kateri so bile nove vrste spoznavanja ne le možne, temveč nujne.

Značilno je, da so te različne potrebe nove vrste družbe in novega načina življenja vse do obdobja po prvi, deloma pa celo po drugi svetovni vojni, zadovoljevala specializirana sredstva: tisk za politično in gospodarsko informiranje; fotografija za življenje skupnosti ter družinsko in privatno življenje; film za zanimivost in zabavo; telegrafija in telefonija za poslovno informiranje in nekatera pomembna osebna sporočila. In v tem kontekstu specializiranih oblik se je pojavilo oddajanje.

Tako lahko sedaj lažje razumemo od tod izvirajoče težave pri definiranju družbenih rab ter vnete polemike, ki ga spremljajo od samega začetka. Še več, prve definicije oddajanja so veljale za radio. Pomembno in morda tudi nenavadno je, da se je televizija razvijala prav v okviru tedaj ustvarjenih definicij in ustanov.

Sedaj smo se navadili na položaj, da je oddajanje ena glavnih družbenih ustanov, o kateri se nenehno polemizira, hkrati pa daje v svoji običajni obliki videz, da ga je vnaprej določila tehnologija. Toda če podrobneje pogledamo, se ta predestinacija izkaže le za skupek določenih družbenih odločitev v določenih okoliščinah, ki so bile vistem času sprejemane v tako velikem številu in tako nedomišljeno, da v njih danes le s težavo vidimo odločitve, tem lažje pa (gledano nazaj) neizbežne rezultate.

Z današnjega gledišča lahko torej oddajanje označimo za novo in vplivno obliko družbene integracije in nadzorovanja. Za mnoge od njenih pomembnejših uporab lahko mislimo, da omogočajo družbeno, trgovsko in včasih politično manipulacijo.

Še več, tudi opis televizije kot 'množične manipulacije' – fraza, ki jo uporabljajo skoraj vsi njeni tvorca in svetovalci, začuda pa tudi večina njenih radikalnih kritikov – podpira to stališče. V devetnajstem stoletju je bil izraz 'množice' nov izraz zaničevanja za tisto, kar so včasih opisovali kot 'drhal'.

Osnova za to je bilo fizično 'množenje' v okviru urbane in industrijske revolucije. Nova radikalna razredna zavest je izraz prevzela za izražanje stvarine novih družbenih formacij: 'množična organizacija'. Viden fizični rezultat je bilo 'množično zborovanje'.

Takšno poimenovanje je bilo tako prevladujoče, da so v dvajsetem stoletju obsežno serijsko proizvodnjo napačno, a značilno imenovali 'množična proizvodnja': množica (mass) je namesto kateregakoli fizičnega ali družbenega agregata sedaj pomenila veliko število (seveda v okviru vnaprej določenih družbenih odnosov). Zaradi razlogov, ki si jih nameravam ogledati, sta bila radio in televizija razvita za oddajanje v *individualne* domove, čeprav v okvirih tehnologije to nikakor ni bilo neizogibno. Toda ta nova oblika družbenega sporazumevanja – oddajanje – je bila zamegljena s tem, da je bila definirana kot 'množična komunikacija': posplošitev najsplošnejše značilnosti, da je dosegala mnogo ljudi, 'množice', je prikrila dejstvo, da je bilo izbrano sredstvo stvar posameznih aparatov, kar je metoda, ki jo mnogo bolje opiše zgodnejši izraz 'broadcasting' / 'oddajanje' oz. tudi 'razširjanje'. Zanimivo je, da najdemo edini razviti primer 'množične' uporabe radia v nacistični Nemčiji, kjer je stranka na Goebbelsov ukaz namestila sprejemnike na ulice in organizirala obvezna javna poslušanja. Podobni režimi so večkrat počeli isto, samega Goebbelsa pa je zelo zanimala tudi takšna uporaba televizije. To, kar se je razvilo v večini kapitalističnih družbah, pa je bilo kljub poimenovanju 'množična komunikacija' bistveno drugačno.

Kmalu je prišlo do uradnega vmešavanja v razvoj oddajanja, toda po obliki le na tehnični ravni. Država je v začetnih bojih z razvojem tiska izdajala časopisom dovoljerna za izhajanje in jih obdavčevala, vendar je bila alternativna misel o neodvisnem tisku tako teoretično kot tudi praktično uresničena že celo stoletje pred začetkom oddajanja. Za državno vmešavanje v oddajanje je bilo nekaj dejanskih in nekaj domnevnih tehničnih razlogov: porazdelitev valovnih dolžin. Toda tem so kljub sposobnosti priključili splošnejše družbeno usmerjanje oziroma težnje po usmerjanju. Družbeno zgodovino oddajanja je mogoče obravnavati ločeno na praktični in na načelni ravni, nerealno pa jo je ločiti od drugega, morda odločilnejšega procesa, s pomočjo katerega je v določeni gospodarski situaciji skupek razpršenih teh-

ničnih priprav postal uporabna, nato pa družbena tehnologija.

Res je, da je fašistični režim hitro uvidel uporabnosti oddajanja za neposredno politično in družbeno nadzorovanje. Toda na vsak način se je to zgodilo potem, ko je bila tehnologija že razvita. V kapitalističnih demokracijah prehoda od posameznih tehnik k tehnologiji niso določali politični razlogi, temveč gospodarski. Značilno izolirani iznajditelji, od Nipkova in Rosinga do Bairda, Jenkinsa in Zwyorkina, so svoje razvojne možnosti našli – če sploh – pri obstoječih in bodočih proizvajalcih tehničnih aparatov. Zgodovino po eni strani tvorijo ta osamljena imena, toda po drugi strani jo tvorijo EMI, RCA in številne podobne družbe in korporacije. V zgodovini filma je kapitalistični razvoj potekal najprej v proizvodnji; široka kapitalistična distribucija je nastopila mnogo kasneje kot način nadzorovanja in organiziranja trga za dano proizvodnjo. Pri oddajanju, tako pri radiu kot kasneje pri televiziji, so bile glavne investicije namenjene distribucijskim sredstvom, proizvodnji pa le toliko, da je postala distribucija tehnično uresničjiva in tudi privlačna. V nasprotju z vsemi predhodnimi komunikacijskimi tehnologijami sta bila radio in televizija *systema*, *zamišljena kot abstraktna procesa prenašanja in sprejemanja brez ali z le malo vnaprejšnje opredelitve vsebine*. Ko se je zastavilo vprašanje vsebine, je bilo v glavnem razrešeno parazitsko. Ta nova tehnična sredstva so prenašala državniške prireditve, javne športne dogodke, gledališke prestave itd. *Ne le, da je zagotovitev možnosti oddajanja predhodila povpraševanju, tudi komunikacijska sredstva so predhodila njihovi vsebini*.

Obdobje odločilnega razvoja zvočnega oddajanja so bila dvajseta leta. Po tehničnih izboljšavah na področju zvočne telegrafije, ki so služile vojaškim namenom med vojno, se je naenkrat pojavila gospodarska priložnost in potreba po novi družbeni definiciji. Noben narod ali industrijska združba ni imel monopola nad tehničnimi sredstvi oddajanja; to je bilo obdobje intenzivnega pravačanja in kasneje izmenjave dovoljenj za proizvodnjo posameznih osnovnih sestavnih delov uspešnega prenašanja in sprejemanja (vakuumška cev ali ventil, razvit med 1904 in 1913; povratni krogotok, razvijan od 1912; nevtrodinski in heterodinski krogotok od 1923). Bistveno pa je, da so investicije v sredini dvajsetih let privedle do vrste tehničnih rešitev problema izdelave majhnega in preprostega hišnega sprejemnika, od katerega je bil odvisen celoten kvalitativni prehod od brezžične telegrafije k oddajanju. Sredi dvajsetih let – posebno odločilni sta leti 1923 in 1924 – se je ta prodor dogodil v vodilnih industrijskih družbah: v Združenih državah, Britaniji, Nemčiji in Franciji. Do konca dvajsetih let je radijska industrija postala ena glavnih vej industrijske proizvodnje v okviru splošnega hitrega razmaha novih vrst strojev, ki so jih končno poimenovali 'trajne potrošne dobrine'. Ta razvojni sklop je vključeval motorno kolo in avtomobil, prvo kamero in njene naslednice, električne

gospodinske aparate in radijske aparate. Na družbeni ravni označujeta ta sklop dve navidez nasprotujoči si, a tesno povezani težnji sodobnega urbanega inustrijskega življenja: na eni strani mobilnost, na drugi strani bolj očitna samozadostnost družinskega doma. Zgodnejše obdobje javne tehnologije, ki ga najbolje ponazarjajo železnice in mestna razsvetljava, je nadomestila vrsta tehnologije, za katero doslej še niso iznašli ustreznega imena: tehnologija, ki je služila načinu življenja, ki je bil mobil in hkrati usmerjen na dom – oblika *mobilne zasebnosti*. V svoji uporabni obliki je bilo oddajanje družbeni proizvod te težnje.

Ustanova oddajanja je na določen način v resnici razrešila nasprotujoči si pritiske na tej stopnji industrijske kapitalistične družbe. Mobilnost je bila namreč le deloma rezultat neodvisne radovednosti, želje po odhodu in spoznavanju novih mest. V bistvu je bila rezultat propada in razkroja starejših in manjših vrst naselij in proizvodnih enot. Nova in večja naselja in industrijske organizacije so na primerni ravni zahtevale splošno notranjo mobilnost, tej pa so se pridružile sekundarne posledice, ki so se kazale v razdrobitvi razširjenih družin in v potrebah po novih vrstah družbenih organizacij. S tem so bili zelo poudarjeni družbeni procesi, ki so bili že dogo vključeni v kapitalistično industrijsko revolucijo, predvsem naraščajoča oddaljenost med bivalnimi območji in kraji dela in vladanja. Še zdaleč ni bil uresničen ali vsaj predviden nikakršen učinkovit družbeni nadzor nad temi spremenjenimi inustrijskimi in političnimi procesi. Večina ljudi je živela na stranskem tiru procesov, določenih mimo njih. Kljub vsemu pa je bilo v intenzivnem družbenem boju – v okviru omejitev in pritiskov teh odločilnih širših procesov – doseženo izboljšanje neposrednih razmer: delno relativno izboljšanje mezd in delovnih razmer ter kvalitativna sprememba v dnevni, tedenski in letni razporeditvi delovnega in dela prostega časa. Ta dva učinka sta se povezala v splošen napor za izboljšanje majhnega družinskega doma. Vendar je to zasebnost, ki je bilo hkrati dejaven dosežek in obrambna reakcija, kot posledico ustvarilo nujno potrebo po novih oblikah stikov. Novi domovi se mogoče kažejo kot zasebni in 'samozadostni', a vzdržujejo se lahko le z rednim financiranjem in preskrbo iz zunanjih virov. Ti viri, ki zajemajo vse od zaposlitve in cen do kriz in vojn, imajo odločilen in večkrat zaviralen vpliv na to, kar se je kljub vsemu kazalo kot ločen 'družinski' projekt. Ta odnos je ustvaril tako potrebo kot tudi obliko novega načina 'komuniciranja': novice od 'zunaj', iz sicer nedosegljivih virov. Že v dramatik osemdesetih in devetdesetih let devetnajstega stoletja (Ibsen, Čehov) se je pojavila ta struktura: središče dramske pozornosti je takrat prvič postal družinski dom, toda moški in ženske so strmeli skozi okna ali nestrpno čakali novice, da bi se seznanili s silami 'tam zunaj', ki določajo pogoje njihovega življenja. Nova 'potrošnika' tehnologija, ki je dosegla svojo prvo izrazito stopnjo v dvajsetih

TELEVIZIJA

letih dvajsetega stoletja, je zapolnila sistem potreb prav v okviru teh omejitev in pritiskov. Povzročila je neposredne izboljšave razmer in učinkovitosti zasebnega doma in nove možnosti zasebnega transporta za odhajanje od doma, z radiom pa se je nato vzpostavila možnost za novo vrsto družbenega vložka (input) – novice in zabava, posredovani v domove. Nekateri so o novih strojih govorili kot o pripomočkih, a v vsakem primeru so bili več kot le to. Predstavljaljo so uporabno tehnologijo celote poudarkov in posledic v določujočih mejah in pritiških kapitalistične industrijske družbe.

Ceneni radijski sprejemnik je torej pomemben pokazatelj splošnih okoliščin in reakcij. S posebnim zadovoljstvom so ga sprejeli vsi tisti, ki so imeli najmanj drugih družbenih možnosti in niso bili samostojno mobilni ali niso imeli dostopa do različnih mest zabave in informacij, ki so obstajale do tedaj. Oddajanje je lahko služilo – ali je videti, da je služilo – kot oblika *poenotene* družbene udeležnosti (intake) na najsplošnejših ravneh. To, kar so intenzivno reklamirali proizvajalci radijskih aparatov, je torej sovpadalo s tovrstno družbeno potrebo, določeno s splošnimi omejitvami in pritiski. V zgodnjih stopnjah radijske proizvodnje je bil prenos domišljen pred vsebino. Ob koncu dvajsetih let je bilo omrežje vzpostavljeno, vsebinska določenost pa je bila še vedno nizka. V tridesetih letih, ko je radio dosegel drugo stopnjo, pa so bili doseženi najpomembnejši vsebinski premiki. Omrežja prenašanja in sprejemanja so *kot stranski proizvod* ustvarila možnosti za primarno proizvodnjo oddajanja. Toda splošna družbena definicija 'vsebine' je že obstajala.

Ta teoretični model splošnega razvoja oddajanja je nujen za razumevanje posebnega razvoja televizije. Abstraktno gledano je namreč obstajalo več različnih možnosti, kako bi se televizija kot tehnično sredstvo lahko razvila. Po tem, ko ima že celo generacijo vsako gospodinjstvo televizor, je to le težko razumeti. Vendar tudi po številnih intenzivnih raziskavah in razvoju še vedno drži, da je hišni televizijski aparat v številnih pogledih neučinkovito sredstvo vizualnega oddajanja. Njegova vizualna neučinkovitost je posebno izrazita v primerjavi s kinom, medtem ko je v primeru radia v tridesetih letih obstajal izredno učinkovit sprejemnik zvočnega oddajanja brez resnih konkurentov na svojem področju. V okviru omejitev, ki jih postavlja poudarek na hišnih televizijskih aparatih, so bile doslej uresničljive le nepomembne kvalitativne izboljšave. Televizorji s finjšo ločljivostjo slike in barvni sprejemniki so hišni televizijski aparat kot stroj uspeli dvigniti le na raven zelo nepopolnega kina. Pa vendar se je večina ljudi – na nenavaden način preferiranja manjvredne obstoječe tehnologije – navadila na to manjvredno vizualno sredstvo zaradi družbenega ustroja, še posebno zasebnih domov, v katerega je oddajanje kot sistem umeščeno. Kino je ostal na zgodnejši stopnji družbene definicije; bil je in ostaja posebna vrsta gledališča, ki ponuja določene in posamične izdelke

splošne vrste. Nasprotno je oddajanje ponudilo celotno družbeno dogajanje: glasbo, novice, zabavo, šport. Prednosti te vseobsežnosti so – v okviru doma – več kot odtehtale tehnične prednosti vizualnega prikazovanja in sprejemanja v kinu, ki je bilo omejeno na specifične in posamične izdelke. Dokler je bilo oddajanje omejeno na zvok, je bil vizualno močni kinematografski medij zelo priljubljena alternativa. Toda ko je oddajanje postalo vizualno, je možnost njegovih družbenih prednosti odtehtala neposredne tehnične pomanjkljivosti.

Prehod k televizijskemu oddajanju bi se na široko uveljavil v poznih tridesetih in zgodnjih štiridesetih letih, če se ne bi vmešala vojna. Javna televizijska služba v Britaniji je začela delovati leta 1936, v Združenih državah pa 1939, a sprejemniki so bili še vedno zelo dragi. Izdatno investiranje v prenašanje in sprejemanje se je pojavilo šele v poznih štiridesetih in zgodnjih petdesetih letih, nato pa je sledila zelo hitra rast. Ključne družbene težnje, ki so vodile k definiranju oddajanja, so bile takrat še bolj poudarjene. To je bil čas izrazitih večjih investicij v zasebne domove, družbena in fizična razdalja med temi domovi ter med najpomembnejšimi političnimi in proizvodnimi središči pa je postala mnogo večja. Oddajanje, kot se je razvilo z radiom, se je kazalo kot neizogiben model: osrednji oddajniki in domači aparati.

Televizija je prešla nekatere iste faze kot radio. V bistvu se je tehnologija prenašanja in sprejemanja spet razvila pred vsebino, in pomembni deli vsebine so bili in ostali v večji meri stranski proizvodi tehnologije kot pa samostojna podjetja. Šele z uvedbo barv so bili zasnovani 'barviti' programi, ki naj bi ljudi prepričali za nakup barvnih aparatov. V zgodnejših fazah smo pričeli podobnemu parazitiranju na tedanjih dogodkih: kronanje, važni športni dogodki, gledališča. Primerljiv parazitizem na kinu se je kazal počasneje, dokler ni zaton kina spremenil pogojev trgovanja; danes je zelo razširjen, najočitneje v Združenih državah. Vendar je, spet podobno kot pri radiu, konec prvega splošnega obdobja prinesel pomembno neodvisno televizijsko proizvodnjo. V sredini in ob koncu petdesetih let – podobno kot pri radiu v sredini in ob koncu tridesetih let – so bile izdelane nove vrste televizijskih programov, zgodil pa se je tudi zelo pomemben napredek v produktivni uporabi tega medija, vključno z nekaterimi oblikami izvirnih izdelkov – kar je spet z radiom primerljiva stopnja.

Vendar je kompleksna družbena in tehnična definicija oddajanja vodila k neizogibnim težavam, še zlasti v sferi proizvodnje. Televizija je zmogla relativno poceni prenašati tisto, kar se je tako ali tako dogajalo ali se je zgodilo. V novicah, pri športu in v nekaterih drugih področjih je lahko zagotovila prenos s sorazmerno nizkimi stroški. Toda za katerikoli nov izdelek, ki ga je morala proizvesti, je postala zelo draga v primerjavi z drugimi sredstvi oddajanja. Nikdar ni bila tako draga kot film, toda kino kot

distribucijski medij je lahko neposredno kontroliral svoje dohodke. Na drugi strani je bilo za oddajanje jasno, da je mogoče s sprejemnikom brez večjih težav sprejemati vse programe. Lahko bi obstajal in še zmerom lahko obstaja družbeno financiran proizvodni in distribucijski sistem, v katerem bi bilo plačevanje lokalnih in drugih pristojbin za gledanje TV nepotrebno; BBC, ki temelji na naročniškem sistemu hišnih sprejemnikov, se je temu najbolj približala. Toda razen v monopolu, ki še vedno obstaja v nekaterih državno nadzorovanih sistemih, so problemi proizvodnih investicij v katerikoli oddajni sistem zapleteni.

V modelu oddajanja je obstajalo torej veliko nasprotje med centraliziranim prenašanjem in zasebnim sprejemanjem. Ena od ekonomskih rešitev je bilo naročništvo. Druga, manj neposredna, je bilo komercialno sponzoriranje in nato ekonomsko propagandni programi. Toda kriza upravljanja in financiranja proizvodnje je bila pri oddajanju ves čas prisotna prav zaradi sprejetega družbenega in tehničnega modela, ki se je globoko zasidral. Dejstvo, da bi televizija kot tehnologija prenašanja – njene funkcije so v veliki meri omejene na posredovanje in komentiranje drugih dohodkov – lahko dosegla delno ravnotežje, problema ne reši, temveč ga prikriva; to omejeno storitev bi lahko financirali omejeni dohodki. Mnoge od ustvarjalnih možnosti televizije pa je onemogočila prav ta prozorna rešitev, in njeni učinki na producente in ravnovesje programov niso le lokalni. Pri takšnih izdatnih investicijah v določen model družbene komunikacije obstaja omejujoč sistem finančnih institucij, kulturnih pričakovanj in posebnih tehničnih dosežkov, ki jih na prvi pogled lahko razumemo kot tehnološki učinek, v resnici pa predstavljajo nov in osrednji družbeni sistem.

To je ozadje, na katerem moramo opazovati razvoj ustanov za oddajanje, njihovo medijsko uporabo ter družbene probleme nove tehnici stopnje, na katero bomo vsak hip stopili.

RAYMOND WILLIAMS
PREVOD BORUT CAJNKO